

Európai kultúrtörténeti értékünk – a Kötcsi Kerbájt

A mai rohanó világunkban egyre többen tartjuk fontos és megőrizendő értéknek azokat a régen meglévő, de mára már eltűnt hagyományokat, melyek nemrég még a maguk természetességével örökítődtek át nemzedékről nemzedékre. Azért, hogy ezeket a feledésbe merült, de a közelmúltban még igen jellemző, kultúrtörténeti szempontból is fontos értékeinket újból megtalálhassuk, belekezdünk lakóhelyünk múltjának feltárásába, kutatjuk a településünkre jellemző egyedi szokások, tradíciók eredetét. S miután megtaláltuk eme nagy becsben tartott kincseinket, őrzésüket, felelevenítésüket is szorgalmazzuk közösségünkben. Célul tűzzük ki, hogy mindazt, amit fáradtságos munkával felkutattunk, megismertessük a felnövekvő nemzedékekkel is. Találkozási alkalmakat szervezünk, hogy a helyi örökség jelentőségére és megőrzésének szükségességére felhívjuk környezetünk figyelmét.

Régi tradícióinkat ugyanis úgy tudjuk leginkább átörökíteni, s nemzedékeken át megvalósuló beágyazottságát biztosítani, ha újból élővé tesszük azokat a helyi közösség számára.

Ma már példaértékűnek számíthat, ha találunk egy olyan települést, mely nem újra felfedezi, hanem több mint két évszázada

folyamatosan őrzi, s élteti hagyományát, miközben csendben megbújik a lenyűgöző táj szépségében. Ilyen település a Somogy megyei Kötcsé, melynek vezetése és közössége egyaránt úgy érzi: a hagyomány tüzét mindig táplálni kell, soha nem szabad hagyni, hogy kialudjon. Ez a tűz irányt mutat, támaszt jelent a mindennapokban, s elősegíti a helyi identitástudat megerősödését.

Hagyományéltető település

A Balaton déli partjától 9 kilométerre fekvő, 550 fős lakónépességű kisközség – Magyarországon egyedülként – magáénak tudhat egy európai kultúrtörténeti szempontból fontos hagyományt, a Kerbájt. A Kerbájt, azaz a templomszentelési emlékünnepséget minden év novemberében tartja meg a település, immáron 222 éve.

Maga a kerbájt szó egy elmagyarosodott kifejezés, mely a német Kirchweih, azaz a templomszentelés szóból származik. Ha pontosan meg akarjuk határozni, hogy milyen kötődése is volt a somogyi településnek a németajkúakhoz, akkor Kötcsé község telepítéstörténetébe kell jobban beleásni magunkat.

A község történetéről szóló monográfiában részletesen olvashatunk arról, hogyan alakult a település és környékének helyzete az 1700-as évek első felében, a német családok betelepülésének időszakában. A községbe ekkor 70-100 család érkezett, egy részük az 1730-as évek elején a Német Birodalomból, az „Impériumból”, másik részük pedig – mely a betelepültek nagyobb részét teszi ki – a későbbi évek során Tolna, valamint Baranya megyei német falvakból vándorolt át Kötcsére. A telepítésről beszámol egy 1814. május 17-én keletkezett evangélikus egyházi irat is, mely felekezeti hovatartozás tekintetében is felsorolja a Kötcsén élő, valamint a betelepülő családokat. Az első betelepüléseket egészen pontosan 1730. április 11-re datálja. Az iratból kiderül, hogy a betelepülő németajkú családok evangélikus vallásúak voltak, de mellettük Kötcsén azért kis számban református és katolikus vallású magyarok is éltek.

Innen eredeztethető tehát a német nyelvhez való kötődése a településnek, s minden bizonnyal ezek az ősök lehettek azok, akik magukkal hozták Kötcsére a német nyelvterületen széles körben elterjedt templomszentelés ünnepének szokását.

Az 1730-as években már kiépült gyülekezete volt a betelepült

220 éves a Kerbájt

evangélikus vallású családoknak Kötcsén, ám az istentiszteletek megtartására akkor még csak egy kis fából készült templom állt rendelkezésére. Az ellenreformáció időszaka azonban a község evangélikus közösségét is megviselte. 1745. december 15-én – püspöki parancsra – templomukat, s a gyülekezet vagyonát elvették, a község evangélikus papját elhurcolták a településről. Az elnyomás bár megviselte, de megtörni nem tudta az evangélikus vallású gyülekezetet: a gyermekeket ez idő tájt parasztmesterek tanították, s ők adták át számukra a község életében fontos hagyományokat is. A hívek Tabra járhattak istentiszteletekre a kirekesztés időszakában, ahol azonban szlovákul folyt a szertartás. Ez idő alatt a hívek többször is nyújtottak be kérelmet a Kamarához, hogy a községben saját imaházat építhessenek, tanult tanítót alkalmazhassanak a településen. Az engedélyt végül csak a tanításra kapták meg 1776. február 22-én. Változást ezt követően csak Mezibrodsky Pál 1783-as felszentelése hozott, mely egyben az evangélikus gyülekezet második megalakulását jelentette a hívek számára.

A község ma is álló evangélikus templomának alapköveit végül 1797-ben tették le. Másfél évbe telt, mire a késő barokk stílusban épí-

tett evangélikus templom elkészült. Felszentelésére 1798. november 21. napján került sor.

Kötcsői Kerbájt egykor és ma

Az 1798. évi templomfelszentelési ünnepet követően – egészen az 1960-as évekig – minden évben november 21-én tartották meg a Kerbájt ünnepségét, emlékezve a község múltjára.

A november végi időpont azonban nemcsak a templomszentelés szempontjából volt fontos dátum. A földművelő kultúrában ősidők óta erre az időszakra kellett a gazdálkodóknak elvégezni az őszi betakarítási munkálatokkal, mely a gazdasági év lezárását, s egy lelassult, nyugalmasabb téli időszak kezdetét is jelentette. A tél elmúlása után a tavasz beköszöntével egy új körforgás kezdődött. A Kerbájt ceremóniája is tulajdonképpen egy ilyen körforgás, mely évről évre ismétlődik, hasonlóképp az évszakok változásához.

A helyiek úgy tartották, ha a jövő évben is jó termést szeretnének, akkor a novemberi Kerbájt alkalmával meg kell jeleníteniük rituáléikban az élet, s a természet körforgását. A földeknek, az embereknek egyaránt szüksége van a ha-

marosan beköszöntő télre, mely a pihenés időszakát jelenti. A három termékeny évszak után a tél zárja le a gazdasági évet. A körforgás a tavasz beköszöntével újraindul, s ismétlődik évről évre ugyanúgy, mint ahogy a Kerbájt ünnepének megtartása is.

Ehhez az időszakhoz számos termékenységgel kapcsolatos rítus és szimbólum kapcsolódik, melyek a Kerbájt ünnep szertartásaiban is megjelennek.

A Kerbájt ünnepe mára már modernizálódott, s a településre jellemző sajátosságok beépítésével gazdagodott, de egészen hatvan évvel ezelőttig még az eredeti szokásrend szerint zajlott.

Eredendően három napból állt az ünnepség, de visszaemlékezésekből lehet tudni azt is, hogy volt idő, amikor egy hétig is eltartott a vigasság. A templomfelszentelés ünnepét megelőző héten tartották ugyanis a „beitatás” szertartását. A különleges alkalmon azok vehettek részt, akik már betöltötték a 12. életévüket, abban az évben konfirmáltak, így váltak az evangélikus egyház felnőtt tagjaivá. A beitatást az egyik borospincénél hajtották végre az idősebb legények, s szó szerint leitatással, lerészegedéssel végződött. Aki itt nem volt hajlandó részt venni közülük, az nem is jöhetett a november 21-i ünnepségre. A rítus célja a férfivá avatás volt. A szertartást ma már nem tartják meg a településen ilyen formában, de egyes elemei a mai napig megmaradtak. Például az, hogyha 12 éves korában a Kerbájt ünnepségen „placcra hívják” a helybéli legényt, még mindig hatalmas megtiszteltetésnek számít.

A 12-es szám a Kerbájt ünnepség alatt többször is visszatér, szimbolikusan utalva ezzel az egy évben található 12 hónapra, s vele a természetben végbemenő teljes körforgásra.

Az ünnepséget 12 legény rendezte. Közülük az első, valamint a

második legény különösen fontos szerepet töltött be a Kerbájt ünnepsége során. Általában onnan lehetett őket rögtön megismerni, hogy kalapjukra nem piros, hanem fehér virág volt tűzve.

Rituálék, szimbólumok

Kezdetben az ünnep előestéjén, november 20-án a legények a Gazdakör tánctermeiben gyűltek össze, itt már várta őket a település aprajagya. A kerbájtós legények kalapjára rozsmaringos ág, mellé pedig egy piros színű virág volt tűzve. E kettő szimbólum szintén kapcsolódik a korábban említett, a Kerbájt ünnepnél is megjelenő termékenység „varázsláshoz”, valamint a párválasztáshoz. A rozsmaring az emlékezés, az odaadás, az újjászületés, a lányok tisztaságának jelképe, szerelemvirág. A piros szín az élet körforgásának, az energiának és a termékenységnek a színe, párválasztás tekintetében szerelmet is kifejez. Mindezek mellett még további termékenység szimbólumok megléte is felfedezhető az ünnep „forgatókönyvében”.

A kerbájtós legények innen a Gazdakör épületéből indultak el tehát – zeneszó kíséretében, sötétedés után – a borfelvétel he-

Körmenet

lyére. Olyan házhoz érkeztek meg, melynek padozata még földből volt, s melybe az előző év Kerbájtjának második éjszakáján elásták a borral teli üveget. Ezt a házat, s a benne élő úgynevezett „vortanzert”, vagyis az első legényt mindig az előző évi Kerbájt alkalmával választották ki. A legény házában a gerendába mindig egy szöveget vertek, s most – a borosüveg kiásásakor – erre a szögre akasztották fel egy spárgával a csoroszlyát, mely szimbolikusan szintén a termékenységet jelenítette meg. A második legény feladata volt elvágni a spárgát, s ahova az ekevas esett, ott kezdtek ásni a fiatalok.

A megtalált, elfojtott bor piros színe – hasonlóan a kalapon lévő rozsmaringhoz és virághoz – szintén a termékenység bevonására utalt. Ezt a bort másnap – a parókia udvarán megtartott körmenetet követően – nyitották ki, s abból kínálták meg a közösség idősebb, nagy tiszteletben tartott férfi tagjait: a lelkészt, a presbitérium tagjait, a községi öregbíró, a jegyzőt, a tanítót és a meghívott reprezentatív vendégeket.

Jellemző, hogy mind a borfelvételnél, mind pedig a Kerbájt körmenetekor az első legény különféle versikéket is elszavalt a közösségnek, melynek szövegei a mai napig változatlanul megmaradtak, s átörökítőnek generációról generációra.

A versek szövegeiben a hagyományőrzés szerepére, fontosságára hívták fel a közösség figyelmét, mely tovább erősíti az ősök tiszteletét, s a szülőföld szeretetét.

A bor felvételénél például a következő sorok hangzottak el:

„Legény pajtásaim! Adjunk hálát Istennek,

Hogy e napot megérnünk engedte,

Hogy ezen a napon összegyűleztünk,

Melyet ősapáink hagytak emlékül minékünk.

Ezzel kezdték ők az ünneplésüket,

Borfelvétel

Legifjabb kerbájtos

Melyet tettek templomuk tiszteletére.

Egymást szeretve mi is összese-reglettünk,

Hogy az ő példájukat híven követhessük.”

A Kerbájt ünnepének napján a 12 legényből álló csapat egy kört tett a faluban, s úgy ért fel a parókia udvarára. A kör az ünneplés során többször megjelenik, kifejezve a körforgást, a teljességet. A parókia udvarán már várta őket a közösség. Az udvar közepén található egy homokkal leszórt, 12 méteres kör, melyen az események zajlanak, s melynek szintén szakrális jelentősége van. Ezt hívják a helyiek „placcnak”. Az első és a második legény évről-évre itt mondja el a templomépítés történetét, s ekkor tesznek fogadalmat arra is, hogy minden évben újra és újra meg fogják tartani a kötcseiek számára nagyon fontos ünnepet. A versmondás után tánkra is hívták a közösség tagjait. Ez a tánc egyben alkalom is volt a párválasztásra. Az ünnep természetesen nem múlik el a ha-

gyományos szentmise megtartása nélkül, melyből korábban kettőt, manapság már csak egyet tartanak meg. Az ünnepség komolyabb részét mindig hajnalig tartó mulatozás követte. A harmadik nap reggelen aztán kezdetét vette a kollektív búcsúvétel a Kerbájt ünnepségétől: a következő évre kiválasztott első legény házához mentek, bevették a szöveget a gerendába, rákötötték a zsineget, a csoroszlyát. A második legény levágta a csoroszlyát a zsinegről, s ahova esett, oda ásták el az idei bort.

Mára a szertartás már egyedi, a községre jellemző elemekkel is gazdagodott. Beépítésre került a forgatókönyvbe a német nép himnuszának és a magyar nép szózatának kettőssége is, mellyel a szervezők a néphez és hazához való hűségüket szeretnék kifejezni. Minden évben fényképet is készítenek a Kerbájton résztvevő férfiak csoportjáról, melyet bekeretezve őriznek meg az utókor számára.

Hagyomány, érték, közösség

S hogy mi is a titka annak, hogy egy ilyen, az európai kultúrtörténet szempontjából fontos esemény több, mint két évszázad óta meg tudott maradni itt Kötcsén, azt Kodály Zoltán szavait kölcsönözve tudnám leginkább meghatározni: „Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden

nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”

Az elődök kultúrájának megszerzését szolgálják a Kerbájt során évről évre megtartott rituálék. Kötcsé község lakói emellett azt is vallják, hogy szüntelenül adni kell az embereknek. Érzéseket, gondolatokat és legfőképpen hitet, hogy a meglévő gyökereket erősítsük. Hiszen ha van gyökér, akkor fa is van.

Nagyon sok lelkes és segítőkész ember él Kötcsén, akik büszkék arra, hogy őrizhetik ezt a távoli időkre visszanyúló hagyományt. Őseik által rájuk hagyott emlékeit – a fogadalomban vállaltaknak megfelelően – örökké tisztelik. A településről elszármazottak ezért rendszeresen visszatérnek gyökereikhez és hazalátogatnak a Kerbájtra. Az elszármazottak magukkal hozzák feleségeiket, férjeiket, gyermekeiket. Így bővül, s nem vész el a hagyományt ápoló közösség.

Források

Kötcsé Monográfiája

Szerkesztő: Stirling János

Kiadó: Kötcsé Község Önkormányzata, Kötcsé, 1996.

Kötcsé 2002

Szerkesztő: Molnár István

Kiadó: Kötcsé Község Önkormányzata, Kötcsé, 2002.

Honlap: Kerbájt Ünnepség honlapja – <http://www.kerbajt.hu/tortenet.html>

SIMON EDINA diplomáját a Kaposvári Egyetem informatikus könyvtáros – művelődésszervező szakán szerezte 2009-ben. Szakmai életútját a mernyei művelődési házban kezdte, ahol művelődésszervezőként három éven át tevékenykedett települési szintű köz-művelődési feladatellátásban. 2014 szeptemberében a II. Kulturális Közfoglalkoztatási Programban került a Nemzeti Művelődési Intézet Somogy Megyei Irodájához szakmai asszisztensként. 2017 áprilisától a Nemzeti Művelődési Intézet Somogy Megyei Igazgatóságának módszertani referenseként koordinálja a közművelődési szakemberek továbbképzéseit, segíti a megyei igazgatóság feladatellátását.